

Маргарита Воровка
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького

АНАЛІЗ ГЕНЕЗИ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ В ПЕДАГОГІЦІ

В статті проаналізовано особливості традиційної, критичної, феміністичної, гендерної педагогіки та різниця між ними. Ключові слова: традиційна педагогіка, критична педагогіка, феміністична педагогіка, гендерна педагогіка.

Воровка М. Аналіз генезиса гендерного подхода в педагогике. В статье проанализированы особенности традиционной, критической, феминистская, гендерной педагогики и разница между ними. Ключевые слова: традиционная педагогика, критическая педагогика, феминистская педагогика, гендерная педагогика.

Vorovka M. The analysis of gender approach in pedagogy genesis. The features of traditional, critical, feminist and gender pedagogy are compared in the article. Key words: traditional pedagogy, critical pedagogy, feminist pedagogy, gender pedagogy.

Система освіти є одним з провідних агентів гендерної соціалізації, що актуалізує гендерні підходи в контексті педагогічних досліджень та задає вектор модернізації системи освіти.

Аналізуючи методологічні підвалини традиційної освітньої системи, дослідники відзначають, що вона формально орієнтується на такого індивідуального суб'єкта, що позбавлений гендерних ознак. Проте фактично такий суб'єкт є однозначною репрезентацією чоловічого, оскільки чоловіче начало асоціюється з розумом у бінарній опозиції «розум (центральне) – тіло (маргінальне)». Говорити про суб'єкта освіти у гендерному вимірі означає розглядати суб'єкта як гендерно-означеного, що передбачає певні зміни в освітньому просторі [4, с.130].

У другій половині ХХ ст. виникають альтернативні традиційному підходи до освіти:

1) критична педагогіка – її представники доводили, що школа є не засобом пристосування людини до суспільства, а основним засобом відтворення виробничих відносин. Школи прагнуть прищеплювати пасивне споживання – некритичне сприйняття наявного соціального порядку. Такі уроки не проводять свідомо, вони імпліцитно передбачені в шкільних заходах та способах організації освіти у так званому прихованому навчальному плані.

Основна боротьба в сучасному світі, акцентували представники критичної педагогіки, ведеться навколо категорії відмінності, до якої вони відносять расу, клас і гендер у їх взаємозв'язку, контекстуальній специфіці та за певних історичних обставин, що утворюють ускладнені гібридні форми пригнічення.

Навчальний план розглядається критичною педагогікою як форма культурної політики, що пов'язана із поняттям «прихований навчальний план» – ті цінності, диспозиції, норми, атитюди та навички, які вивчаються незалежно від теми уроку чи предмету. Такі неявні (імплицитні) форми і смисли освіти, що в традиційному освітньому просторі зумовлюють не лише деструкцію головного механізму соціалізації, а й створюють ризик епідемії масової патології ідентичності і масових форм соціально-деструктивної адаптації значної частини випускників, стають серед іншого предметом аналізу критичної педагогіки. А її метою є переборення нерівності й несправедливості в системі освіти, зокрема – шляхом зміни системи підготовки вчителів, які мають бути зорієнтовані на комплексну освіту особистості.

Оскільки прихований навчальний план закріплює серед іншого і гендерні стереотипи та підтримує цим саме гендерну нерівність, віддаючи перевагу чоловічому та недооцінюючи жіноче і нетипове, у межах критичної педагогіки згодом виокремився новий напрям, що отримав назву «феміністична педагогіка» та знайшов своє обґрунтування в філософії постмодернізму;

2) феміністична педагогіка має своїм ядром традиції критичної та радикальної педагогіки, які розглядають освіту як форму права та можливостей, як інструмент соціальної справедливості та «феміністський проект» [2]. Її мета – створення методології освіти без сексизму (наскільки це є можливим). Особлива заслуга у виявленні й обґрунтуванні важелів, за допомогою яких здійснюється гендерна соціалізація суб'єкта освіти, належить саме теоретикам фемінізму. Вони вперше довели, що знання, які викладаються в традиційних академічних дисциплінах, є неповними, частковими і деформованими, а загальноприйняті концепції істини формувались на протязі всієї історії розвитку людства тільки однією його частиною – чоловічою. Щоб змінити такий стан речей, при якому жінки були невидимою й маргінальною діючою силою в культурі, необхідно реорганізувати знання, змінити ракурс, під яким жінка розглядається у культурі [4, с.130].

Незважаючи на фрагментарність та розмаїтість позицій феміністської педагогіки, що в цілому вона чутлива до різноманітних та незвичайних контекстів аудиторії, а не лише «безпосереднього контексту» (школи). Феміністська педагогіка спрямована на виявлення й розвінчання не суто гендерних упереджень, а взаємопов'язаних систем забобонів і стереотипів, що базуються на статевих, расових, класових відмінностях. Тому програми гендерних та жіночих досліджень та відповідних ним університетських курсів набувають не лише гендерної, але й расової, класової, етнічної сенситивності, а отже, працюють над деконструкцією всього складного конструкту прихованого навчального плану.

Феміністична педагогіка розглядає навчальний процес як більш інтерактивний, аніж традиційний підхід. Пропонована нею концепція залучення студентів певною мірою відповідає концепції загальної освіти

щодо стимулювання активного навчання студента. Проте, феміністична педагогіка не виділяє активної ролі викладача як наставника, тим самим вона стимулює студентів стати наставниками самим собі, заохочує їх до активної ролі в навчальному процесі. Це означає арсенал більш активних ролей для студента, і не зміну, а зменшення ролі викладача;

3) гендерна педагогіка, що розкриває механізми формування гендерних відносин в освітніх закладах, розвинулась на перетині критичної й феміністської. Вона спирається на необхідність визнання рівних можливостей чоловіків і жінок у здобутті освіти, що визначаються як обов'язкова умова забезпечення рівноправності чоловіків і жінок у всіх сферах життя, досліджує неформальні, неявні сторони навчальних практик, враховує в освітньому процесі специфіку життєвих інтересів та психологічних відмінностей дівчат і хлопців, гендерну ситуацію в суспільстві. Її представники в, що назріла необхідність перегляду понять освіти й виховання з позицій гендерного підходу, який передбачає гармонізацію статево-рольової взаємодії на основі рівних прав та можливостей особистості незалежно від статі.

Гендерний підхід виходить з наступного: відмова від диференційованих за статевою ознакою виховних впливів; нейтралізація і пом'якшення соціально обумовлених розходжень між особами жіночої і чоловічої статі; відсутність орієнтації на їх «особливе призначення» та визнання взаємозамінності жіночих і чоловічих соціальних ролей; реалізація ідей гендерної рівності; забезпечення кожній особистості свободи вибору, заохочення її індивідуальних інтересів і уподобань; забезпечення для осіб будь-якої статі можливостей бути різними [5, с.217].

Послідовна інтеграція гендерного підходу в систему професійної підготовки студентів вищих педагогічних закладів, на думку І.Мунтяна, забезпечує інституалізацію гендерного компонента змісту вищої педагогічної освіти, засвоєння якого, у свою чергу, відкриває нові перспективи для усвідомлення кожним випускником та випускницею своїх можливостей і через це стати центром і рушійною силою розвитку їхньої особистості, її більш адекватного самовизначення щодо ролі та місця в суспільному виробництві, професійній кар'єрі і житті [3, с.15].

Впровадження гендерного підходу в умовах сучасного навчально-виховного процесу має забезпечити:

1) гармонізацію відносин між статями на основі егалітаризму і гендерної рівності;

2) розкриття і аналітичне осмислення гендерних відмінностей в педагогічному процесі, упередженості в змісті навчальних програм, пояснення гендерного дисбалансу в освіті у цілому;

3) регулювання гендерної асиметрії навчально-виховного процесу, гальмування проявів сексизму і дискримінації, подолання найбільш жорстких гендерних стереотипів в освітній практиці;

4) коригування впливу середовища, розширення життєвого простору для розкриття та розвитку індивідуальних здібностей і задатків кожної особистості,

можливостей її самореалізації;

5) створення комфортних умов для гендерної ідентифікації та ефективної соціалізації особистості;

6) формування внутрішньої культури індивіда, толерантного ставлення до партнерів протилежної статі, виховання гармонійних морально-етичних гендерних відносин;

7) деконструкцію гендерних стереотипів у навчанні, вивільнення мислення педагогів, батьків учнів від традиційних статево-рольових стандартів і гендерних упереджень

8) створення моделі гендерного виховання і здійснення педагогічного процесу на основі особистісно-зорієнтованих стратегій гендерного виховання [1, с.29].

Проте шляхи побудови гендерно-чутливого суспільства, орієнтованого на ідеї гендерної рівності, а також вибудовування відповідній цій меті системи освіти вирішуються кожною освітньою системою, конкретної соціально-культурної, економічної, політично-правової ситуації, наукової традиції і унікального національного досвіду. Гендерний підхід в освіті України є не лише методологічним орієнтиром, а й вектором модернізації системи освіти відповідно до цінностей демократичного суспільства, що забезпечить можливості ненасильницької, особистісно орієнтованої її організації, що буде сприяти створенню умов для найповнішої самореалізації вихованців, їх високої адаптивності до полікультурного середовища, миролюбності, толерантності, демократичності, здатності до індивідуального життєвого вибору в динамічному сучасному суспільстві, формування в особистості і суспільстві гендерної культури егалітарного типу.

Список використаних джерел

1. Ільченко О. Гендерний підхід як нова методологія наукових досліджень в галузі педагогіки: генеза розвитку / Олена Ільченко // Педагогічні науки. Збірник наукових праць. – № 3 (2011). – Полтава, 2011 – С. 22-30.
2. Мілова О. Є. Педагогічні теорії США у контексті постмодернізму (60 – 90-ті роки ХХ століття) / О.Є. Мілова // Науковий вісник Донбасу. Серія "Педагогічні науки". Електронне наукове видання. – 2012. – №1 (17). – http://almamater.luguniv.edu.ua/magazines/elect_v/index.htm
3. Мунтян І.С. Гендерний підхід у професійній підготовці студентів вищих педагогічних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Іван Савелійович Мунтян – Одеса, 2004. – 21 с. 11
4. Плахотнік О.В. Гендерний вимір сучасної освіти : здобутки американських феміністсько-педагогічних студій / Ольга Василівна Плахотнік // Американська філософія освіти очима українських дослідників. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 22 грудня 2005 р. – Полтава : ПОППО, 2005. – С.128-135.
5. Семенова Л.Э. Воспитание современных девочек и мальчиков с позиций гендерного подхода / Лидия Эдуардовна Семенова, Вера Эдуардовна Семенова // Гендерная психология. Практикум / Под ред. И.С. Клециной – СПб.: «Питер», 2009. – С. 211-235.